

DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ

DOGUS UNIVERSITY JOURNAL

e-ISSN: 1308-6979

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/doujournal>

BAĞIMSIZ DENETÇİLERİN HİLE EĞİLİMİ ALGISI VE ETİK DEĞERLERİNİN HİLE BEŞGENİ BAĞLAMINDA TEST EDİLMESİ

TESTING INDEPENDENT AUDITORS' FRAUD TENDENCY PERCEPTION AND ETHICAL VALUES IN THE CONTEXT OF THE FRAUD PENTAGON

Yusuf KURT ⁽¹⁾, Murat DEDEOĞLU ⁽²⁾

Öz: Araştırmada bağımsız denetçilerin hile eğilimi algısı üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarını oluşturan hile beşgeninin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de faaliyet gösteren bağımsız denetçilerden kartopu örnekleme yöntemi ve online anket yoluyla veriler toplanmıştır. Çalışma toplam üç değişken üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bağımsız denetçilerin hile eğilim algısı bağımlı değişken iken hile beşgeni olarak bilinen baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutları bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan etik değerler ise çalışmanın düzenleyici değişkenidir. Araştırmadan toplanılan veriler çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırma iki model üzerinden kurgulanmıştır. Birinci modelde bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir bileşenlerinin etkisi analiz edilmiştir. İkinci modelde ise bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde hile beşgeni boyutları etik değerlerle etkileşimli olarak ele alınmıştır. Birinci modelden elde edilen sonuçlara göre bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde baskı ve fırsat boyutlarının bir etkisi olmadığı; haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarının ise anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. İkinci modelden elde edilen sonuçlara göre düzenleyici değişkenin hile beşgeni boyutlarının tamamında anlamlı bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hile Beşgeni, Etik Değerler, Bağımsız Denetçi, Hile Eğilim Algısı.

Abstract: The aim of the research is to examine the effect of the fraud pentagon, which consists of the dimensions of pressure, opportunity, rationalization, competence and arrogance, on independent auditors' perception of fraud tendency. Data was collected from independent auditors operating in Turkey through snowball sampling method and an online survey. The study was carried out on a total of three variables. In the study, independent auditors' perception of fraud tendency is the dependent variable, while the dimensions of pressure, opportunity, rationalization, competence and arrogance, known as the fraud pentagon, constitute the independent variables. The ethical values considered in the research serve as the moderator variable. The data collected from the participants were tested with multiple regression analysis. The research was designed based on two models. In the first model, the effects of pressure, opportunity, rationalization, competence and arrogance on independent auditors' perceptions of fraud tendency were analyzed. In the second model, the dimensions of the fraud pentagon were discussed in interaction with ethical values on independent auditors' perceptions of fraud tendency. According to the results obtained from the

⁽¹⁾ Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksek Okulu, Dış Ticaret ve Pazarlama Bölümü, yusufkurt@yyu.edu.tr , ORCID: 0000-0002-1071-4205

⁽²⁾ Öğr. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksek Okulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, mdedeoglu@yyu.edu , ORCID: 0000-0002-2287-6201

Geliş/Received: 30-05-2024; Kabul/Accepted: 04-07-2024

first model, pressure and opportunity dimensions have no effect on independent auditors' perceptions of fraud tendency; whereas rationalization, competence, and arrogance were found to have a significant effect. According to the results obtained from the second model, it was observed that the moderator variable had a significant effect on all dimensions of the fraud pentagon.

Keywords: *Fraud Pentagon, Ethical Values, Independent Auditor, Perception of Fraud Tendency*

JEL: *M40, M41, M42*

1. Giriş

İşletmeler tarafından hazırlanan finansal tablolar ilgili taraflara alacakları ekonomik veya yönetsel kararlarda bilgi sağlamak amacıyla yayımlanmaktadır. Finansal raporların doğru, dürüst ve ihtiyaca uygun olması mali tablolara olan güveni arttırmaktadır. Fakat bazı durumlarda işletmeler finansal performanslarını olduğundan farklı bir şekilde göstermek suretiyle yatırımcıların ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Sürecin ana aktörleri ya çalışanlar ya da üst düzey yönetim ekibiyle birlikte işletmenin kendisidir. Muhasebede "hile" bir işletmenin finansal performansı hakkında yanılsama yaratmak amacıyla finansal tablolarının makyajlanması eylemidir. Bu nedenle, paydaşları yanıltma amacının ötesinde, işletmelerin muhasebe hilelerine başvurma nedeni çoğunlukla daha avantajlı finansman elde etmek veya borç yükümlülüklerinden kaçınmaktır. Bu şekilde kasıtlı eylemler sonucunda ortaya çıkan durumlar hileli finansal raporlama olarak bilinmektedir. Hileli finansal raporlamalar sonucunda ilgili taraflar yanlış finansal kararlar alacak ve büyük zararlarla karşılaşacaktır.

Hileyle mücadelede kararlılığın olmayışı, yetersiz iç kontrol sistemi veya şirket kültürünün hileye uygun olması bazı işletmelerde hile yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Aldıkları eğitimin bir gereği olarak görevlerini yerine getiren muhasebe meslek mensupları mesleki davranışlarına azami şekilde dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu mesleki davranışlar ise etik kurallara tabidir.

Etik genel olarak, insanların veya grupların neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin davranışlarını yönlendiren ilkeler ve ahlaki değerlerdir. Etik, davranış ve karar vermede bir şeyin ne ölçüde doğru, yanlış, iyi ve kötü olarak değerlendirileceğini belirlemektedir (Fauziah ve Murharsito, 2019). Etik kurallarda muhasebe meslek mensuplarının sadece kendilerine ödeme yapan müşterilerine karşı sorumlulukları yoktur, aynı zamanda kamuya karşı da sorumlulukları vardır. Kamu, muhasebecilerden yükümlülüklerini gerektiği gibi yerine getirmelerini ve mesleki etik kurallara riayet etmelerini beklemektedir.

Bağımsız denetçiler tarafından yürütülen işin niteliği, yüksek düzeyde etik gerektirmektedir. Yatırımcılar ve diğer ilgili taraflar alacakları finansal kararlarda, işletmelerin mali tabloları önemli bir yer tutmaktadır. Başka bir ifade ile ilgili taraflar mali tablolar hakkında görüş bildiren bağımsız denetçilerin görüşlerine güvenmektedirler (Fernandhytia ve Muslichah, 2020: 116).

Bu amaçla çalışmada bağımsız denetçilerin hile eğilimi algısı üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarını oluşturan hile beşgeninin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Literatür hile üçgeni veya hile beşgeni konularında yapılan çalışmalarla oldukça zengin olsa da, bağımsız denetçiler üzerinde ulusal

literatürde hile boyutlarını ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan çalışma özgün nitelikte olup, uluslararası literatüre ayrıca katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle muhasebe hileleri konusu ele alınarak hile üçgeni, hile elması ve hile beşgeni kavramlarına değinilecek daha sonra muhasebe meslek mensuplarını hileye yönelten sebepler incelenerek, araştırma yöntemi ve analiz kısmına geçilecektir.

2. Muhasebe Hileleri

Denetim standartları Statement Auditing Standards-SAS No. 99'da muhasebe hilesi "şirketin, çalışanlarının veya üçüncü tarafların yönetiminde bir veya daha fazla kişi tarafından gerçekleştirilen kasıtlı bir eylem olarak tanımlanmaktadır (Ramos vd., 2019: 4).

Muhasebe hileleri, bir işletmenin mali durumu hakkında yanlış veya yanıltıcı bir tablo oluşturmak amacıyla mali tablolarının kasıtlı olarak manipüle edilmesi anlamına gelmektedir. Bu tür hileler, gelir enflasyonu, maliyet aktarımı, rezervlerin uygunsuz kullanımı ve eksik veya yanıltıcı açıklamalar şeklinde yapılabilmektedir. Muhasebe hileleri, şirketin hisse fiyatını artırmak, mali hedefleri tutturmak veya zayıf mali performansını gizlemek gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilebilmektedir. Muhasebe hileleri içerisinde en fazla mali tablo hileleri yer almaktadır. Bu hileler; mali bilgilerin gizlenmesi, yetersiz açıklama hileleri, e-ticaret hileleri, hisse senedi fiyatlarını artırmak için mali tablolarda yapılan hileler ve vergi hileleri gibi hileleri kapsamaktadır (Supriadi, 2024: 50-51).

Bir şirkette hile olasılığının göstergesi olarak kullanılacak çeşitli unsurlar aşağıdaki verilmiştir (Hidajat, 2024: 65).

- İşletmenin sermaye sıkıntısı yaşaması
- Şirketin belirli ürünlere, aboneliklere ve pazarlara bağımlı olması
- Şirketteki işlemlerin çoğunun özel ilişkilere sahip şirketler arasında gerçekleşmesi
- Aşırı üretim kapasitesinin mevcudiyeti
- Çok sayıda satılmamış envanter bulunması
- Şirket içi çatışmaların olması

1.1. Hile Üçgeni, Hile Elması ve Hile Beşgeni

Hile üçgeni baskı, fırsat ve haklı gösterme boyutlarından oluşmaktadır. Cressey 1953 yılında geliştirdiği hile üçgeni teorisine, 2004 yılında Wolfe ve Hermanson tarafından beceri boyutu katılarak hile karosu olarak da bilinen hile elması teorisi geliştirilmiştir. 2011 yılında ise Horwath tarafından teorinin iyileştirilmesi amacıyla kibir boyutunun eklenmesiyle hile beşgeni teorisi oluşturulmuştur. Bu iki unsurun hile üçgenine eklenmesinin büyük bir etki sağladığı ifade edilmektedir (Kesuma ve Fachruzzaman, 2024: 1362).

Hile beşgeni teorisinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutları olmak üzere 5 unsur bulunmaktadır. Baskı boyutu, insanda ortaya çıkan bir dürtü olup, bu

boyutta bireyin ihtiyaçlarını karşılamaya ikna eden faktörler vardır. Fırsat boyutu iç kontrol sisteminin zayıflığından kaynaklanmakta olup, aynı zamanda baskı altında olmayan biri için de fırsat olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Haklı gösterme boyutu, kişinin hata yaptığını hissetmemesi olarak tanımlanabilir. Fakat bu unsurun ölçülmesi, kişinin rasyonel duygusu nedeniyle zordur. Beceri boyutu ise, bir kişinin sahip olduğu pozisyonu kullanma yeteneğidir. Bu boyutta birey belirlenen kuralları ve politikaları ihlal etme konusunda keyfi davranabilmektedir. Kibir ise, bireye şirketteki kuralların kendisi için geçerli olmadığını hissettiren bir hile boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (Fuad vd., 2020: 86; Ajekwe ve Ibiame, 2017: 40).

Hile, kişi baskı altındayken meydana gelebilir; bu durumda zayıf kontrol, kişinin hile yapma fırsatlarını tetikler ve fail, hileli eylemlerini haklı gösterebilir. Hile yapmak için kişide bulunan beceri veya güç ile kibir veya bilinçsizlik durumları hile yapmaya işaret eden faktörlerdendir. Cressey'in gelişmiş unsurlarından olan, beceri ve kibirin yüksek olması, deneğin hile yapmak için neye ihtiyaç duyduğunu tanımlamada daha net bir tahmin sağlamaktadır (Shina vd., 2024: 104).

1.2. Muhasebe Meslek Mensuplarını Hileye Yönelten Diğer Sebepler

Hile üçgeni, hile elması ve hile beşgeni teorileri temel olarak bireyleri hileye yönelten sebepler olsa da bu teorilerin yanında bireylerin kültür, kişilik ve etik değerlerinin de hileye yönelten sebepler içerisinde olduğu Cressey tarafından ifade edilmektedir (Pehlivan ve Koç, 2020: 1069).

1.2.1. Kültür

Ülkelerin muhasebe sistemini etkileyen önemli faktörlerden biri olan kültür, toplum tarafından oluşturulan değerler ve davranışlar bütünüdür. Kültür kavramını uluslararası anlamda ilk olarak Hofstede (1984) çalışmıştır. Hofstede, insanların içinde yaşadıkları kültürün bireylerin iş yapma şekillerini etkilediğini ifade etmiş ve kültürle ilgili birçok araştırmaya da öncülük yapmıştır. Hofstede'nin kültürel değerlerini muhasebe ile ilişkilendiren kişi Gray (1984)'dir. Gray, bir ülkenin muhasebe alt kültürünü tanımlamak için dört boyut oluşturmuştur. Bu boyutlar; profesyonelliğe karşı statükoculuk, tekdüzeciliğe karşı esneklik, tutuculuğa karşı iyimserlik ve gizliliğe karşı şeffaflıktır. Belirtilen bu muhasebe değerlerinin de o ülkedeki var olan muhasebe uygulamalarını etkilediği ifade edilmiştir (Pehlivan ve Koç, 2020: 1070).

1.2.2. Kişilik

Kişilik tipi çok boyutlu bir kavramdır ve denetçi kişiliği ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda genellikle Kontrol Odağı ile A ve B Kişilik Tipleri kullanılmaktadır. Ancak Beş Faktör Modeli veya diğer adıyla Büyük Beş (Big 5) kişilik boyutları ilişkileri anlamının basit ve etkili bir yolunu bulmaya yönelik en yaygın olarak kabul gören çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kişilik özelliklerini beş temel boyuta göre: "Dışadönüklük, uyumluluk, vicdanlılık, duygusal kararlılık ve deneyime açıklık" olarak sıralamak mümkündür (Samagaio ve Felício, 2022: 798).

Literatürde bağımsız denetçinin kişiliğinin, onun hile olasılığını tespit etme yeteneği üzerindeki etkisini araştıran çok sınırlı sayıda çalışma (Pincus, 1984; Bernardi, 1994; Zimelman ve Waller, 1999 ve Jaffar ve diğerleri, 2010) bulunmaktadır. Ancak

yalnızca Pincus (1984) kişiliğin hileyi tespit etme yeteneği üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir (Jaffar vd., 2011: 41).

1.2.2.1. Dışadönüklük

Bu kişilik özelliği, diğer insanlarla birlikte zaman geçirme, çok sosyal, eğlenceyi seven, arkadaş canlısı, sevecen, konuşkan ve duygusal açıdan olumlu olma ile karakterize edilir. Ancak bu tür insanlar enerjii başkalarından çekmektedirler. Bu özellik, başkalarına ilham vermek açısından bir avantaj gibi görünse de, ancak zamanla yıpratıcı olabilmektedir (Toegel ve Barsoux, 2012: 53).

1.2.2.2. Uyumluluk

Uyumluluk, "iyi" ve "kötü" bireyleri tanımlayan klasik bir karakter boyutudur. Genellikle, bu kişilik özelliği, her zaman başkalarına karşı, şüpheli, işbirlikçi olmayan, inatçı, kaba, bencil ve kibirli insanları karakterize eden bir kişilik boyutu olarak değerlendirilir (Samagaio ve Felício, 2022: 797).

Toegel ve Barsoux'ya (2012) göre uyumlu insanlar mütevazıdır ve başkalarıyla iyi geçinmek isterler. Aynı zamanda bu bireyler düşünceli, güvenilir, iş birliğini teşvik eden ve her zaman başkalarının fikirlerini dikkate alan kişiler olarak ifade edilmektedir.

1.2.2.3. Vicdanlılık

McCrae & Costa (1987) vicdanlılığı, “bireylerin yaşamlarını ne ölçüde yapılandırmak ve düzenlemek istediğini yansıtan; çalışkan, hırslı, enerjik ve azimli, yüksek görev duygusuna sahip, titiz ve ahlaklı kişiler” olarak tanımlamaktadır.

1.2.2.4. Duygusal Kararlılık

McCrae ve Costa (1987), duygusal kararlılığının kökeninin olumsuz duygulanımdan kaynaklandığını belirtmekte ve bireyleri, olumsuz duygularla başa çıkmak için düşmanca tepkiler veya kendini suçlama gibi uygunsuz başa çıkma mekanizmalarını kullanan, güvensiz, öz-bilinçli ve huysuz olarak nitelendirmektedir. Bu bireyler aynı zamanda olumsuz duyguları kolaylıkla deneyimleme eğiliminde olup; sabırsız, aşırı tepki veren, strese karşı daha az dirençli, sakin kalmakta zorlanan ve öfke gösteren kişiler olarak tanımlanmaktadır (Samagaio ve Felício, 2022: 797).

1.2.2.5. Deneyime Açıklılık

Deneyime açık olmaya yatkın bireyler “orijinal, yaratıcı, geniş ilgi alanları olan, cesur ve zeki” olarak bilinmektedir (McCrae ve Costa, 1987: 87). John ve Srivastava (1999) ise bu bireyleri entelektüel, yaratıcı, bağımsız fikirli, orijinal ve karmaşık bir zihinsel ve deneyimsel yaşama sahip bireyler olarak tanımlamaktadır (Samagaio ve Felício, 2022: 797).

1.2.3. Etik Değerler

Etik, temel olarak bir kişi veya doğa grubunun davranışlarını düzenlemek için rehber haline gelen kurallarla ve aynı zamanda bir eylemin iyiliğini veya kötülüğünü değerlendirmedeki ölçütlerle ilgilidir. Denetçinin hileyi tespit etmesini kolaylaştırmak için denetçinin görevini yerine getirirken etik kurallara uyması gerekmektedir (Wahidahwati ve Asyik, 2022: 5).

Denetim mesleğinde, denetçiler üzerinde olumsuz etki yaratan ve oldukça yankı uyandıran mali skandallardan etik değerler önem taşımaktadır. Etik kavramı kendi içerisinde doğruluk, dürüstlük ve sorumluluk kavramlarını içermektedir. Dolayısıyla etik, geniş kamuoyu tarafından denetim mesleğine yön veren ve piyasadaki meşruiyetinin olmazsa olmaz koşulu olan bir dizi ahlaki ilke ve davranış kuralları olarak algılanmaktadır. Denetim mesleğinde etik ile ilgili düzenlemeler Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu-International Federation of Accountants (IFAC) tarafından belirlenmiştir. IFAC tarafından belirlenen etik kurallar denetçilerin kamu yararına uygun şekilde hareket etmek sorumluluğunda olduğunu vurgulamaktadır (Ardelean, 2013: 57).

Etik değerler, belirli kurallar olarak belirtilen asgari etik davranış standartlarıdır. Uygulamada bir denetçi bağımsız olmalı ve bazı istisnalar dışında, müşterinin özel izni olmadan hiçbir gizli müşteri bilgisini açıklamamalıdır. Ayrıca, bir denetçi etik kurallar gereği koşullu bir ücret karşılığında mali tablolarda derleme yapamaz ve işletmeleri denetleyemez (Al Momani ve Obeidat, 2013: 122).

3. Literatür

Etik değer, hile eğilimi, hile üçgeni ve hile beşgeni konularında yapılan başlıca çalışmalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Literatür Taraması

Yazar(lar)	Yıl	Ülke	Yöntem	Konu	Sonuç
Fakhroni & Setiawan	2024	Endonezya	Regresyon Analizi	Bağımsız denetçilerin hile eğilim algısının “Gone” teorisiyle ölçülmesi amaçlanmıştır.	“Gone” teorisinin dört bileşeninin, bağımsız denetçilerin algısında hilenin tetikleyicileri olduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca etik değerlerin “açgözlülük” boyutu dışındaki tüm boyutlarda düzenleyici bir etkisi olduğu belirtilmiştir.
Kawisana & Yudiasra	2022	Endonezya	Regresyon Analizi	Ücretin mesleki şüphecilik, etik, kişilik tipi, denetçi deneyimi ve hile tespiti arasındaki ilişkiye etkisi incelendi	Denetçilere ödenen ücretin hile tespiti üzerinde şüphecilik, mesleki etik ve deneyim değişkenlerinin olumlu yönde bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kassem & Turksen	2021	-	Eleştirel İnceleme	Hile tespiti konusunda kamu denetçilerinin rolü ele alındı	Bağımsız denetçi ve kamu denetçilerinin etkili bir risk değerlendirmesi yapabilmeleri için suiistimal yapılmasını mümkün kılan faktörlerin dikkate alınması ve denetim standartlarının dilinin de hilenin önemini yansıtacak şekilde değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Fitriyah & Novita	2021	Endonezya	Regresyon Analizi	Finansal tablo hilesini tespit etmede Pentagon Teorisinin rolü araştırıldı	Baskı ve fırsat boyutunun finansal tablo hilesini etkilediğini, ancak haklı gösterme, beceri ve kibrin ise finansal tablo hilesini etkilemediği tespit edildi.
Fernandhy ti& Muslichah	2020	Endonezya	Regresyon Analizi	İç kontrol, bireysel ahlak ve etik değerlerin hile eğilimine etkisi araştırıldı	İç kontrolün artmasının hile eğilimini azalttığı, ayrıca bireysel ahlak ve etik değerlerin de hile eğilimi üzerinde olumsuz bir etkisi bulunduğu belirtilmiştir.

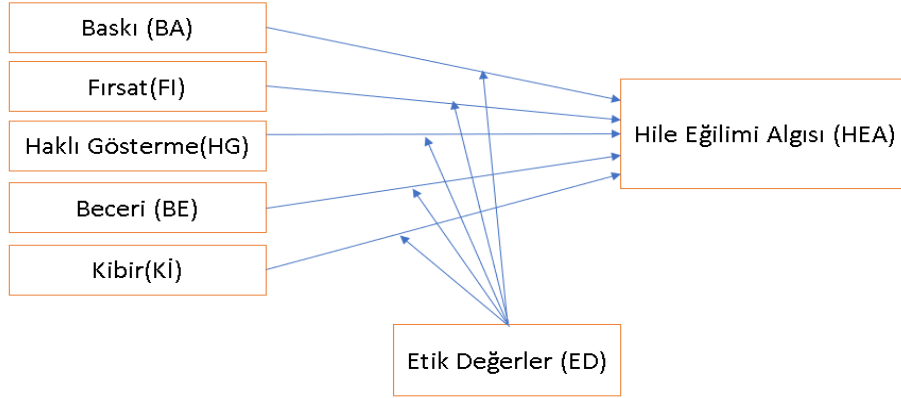
DeZoort & Harrison	2018	Avustralya, Belçika, Kanada, Meksika ve Amerika	Regresyon Analizi	Denetçilerin hilenin tespit edilmesine ilişkin sorumluluk duygusunu anlamak amaçlandı	Denetçiler tarafından algılanan sorumluluğun beyin fırtınası ile tespit edilen prosedürlerin sayısını olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.
Nwanyanwu	2018	Nijerya	İçerik Analizi	Muhasebecilerin etiği ve hile kontrolüne ilişkin bir model oluşturulması	Hile yönetiminde ulusal değer sistemi faktörünü öne çıkaran bir hile kontrol modeli geliştirildi.
Ademola, Ahmad & Popoola	2017	Nijerya	Kısmi En Küçük Kareler Yöntemi	Adli muhasebecilerin hilenin önlenmesine ilişkin becerileri ve etik değerleri incelendi	Beceri gerekliliğinin, etik gerekliliklerin yanı sıra hilenin önlenmesinde de önemli bir etken olduğu raporlanmıştır.
Okpanti & Putra	2016	Endonezya	Kısmi En Küçük Kareler Yöntemi	Denetçinin deneyimi, meslek etiği ve kişiliğinin denetçinin mesleki şüphesizliği ve hile tespiti yeteneğine etkisi ele alındı	Sonuç olarak, denetçinin mesleki şüphesizliğinin, denetçinin hileyi tespit etme kabiliyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu fakat denetçinin deneyimi ve kişiliğinin, hileyi tespit etme kabiliyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.
Momani & Obeidat	2013	Ürdün	Regresyon Analizi	Denetim etiğinin denetçilerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etme yeteneği üzerindeki etkisini araştırmak amaçlanmıştır.	Çalışmada belirtilen tüm etik kuralların denetçilerin yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit etme yeteneğini etkilediği ortaya koyulmuştur.
Lou & Wang	2009	Tayvan	Lojistik Regresyon	Hileli mali raporlama olasılığını değerlendirmek için, hile üçgeninin risk faktörlerini incelemek amaçlandı	İşletme yöneticisinin mali baskısı ve işletmede yüksek düzeyde karmaşık işlemlerin olması durumları ile hileli raporlama arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
Hassink vd.	2010	Hollanda	Yüzde Analizi	Denetçiler tarafından hilenin tespiti, düzeltilmesi ve raporlanma konuları ele alındı	Denetçilerin hile tespitinde uzmanlık geliştirmesinin zor olduğu, denetçilerin hileyi tespit etmelerine yardımcı olacak özel eğitim programlarına ihtiyaç olduğu ve "kırmızı bayraklar" tespit edildiğinde denetim firmasının teknik departmanı ile zorunlu iştişare yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Literatür incelendiğinde genel olarak hile üçgeni, hilenin tespit edilmesi, denetçilerin hileye ilişkin sorumlulukları ve meslek etiği gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Ulusal literatürde hile beşgeni bağlamında, denetçilerin hile eğilim algılarını etik değerlerle etkileşimli olarak ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu doğrultuda çalışmaya ilişkin oluşturulan araştırma modeli ve yöntemi aşağıda verilmiştir.

4. Araştırma Modeli ve Yöntemi

Araştırmada kullanılan model Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma bağımsız denetçilerin hile eğilimi algısı üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarını oluşturan hile beşgeninin etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bağımsız denetçilerin etik değerleri de düzenleyici değişken olarak modele eklenmiştir. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGGK) resmi sitesinden elde edilen bilgilere göre; Türkiye’de 29.02.2024 tarihi itibarı ile yetkilendirilen 19.584 bağımsız denetçi bulunmaktadır. Araştırma evreninin belirlenmesiyle birlikte uygulanacak olan anket sayısının tespitinde aşağıdaki formül uygulanmıştır.

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1) + t^2pq}$$

n: Örneklem sayısı

N: Hedef kitlede sayısı

p: İncelenen olayın gerçekleşme olasılığı

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde

q: İncelenen olayın gerçekleşmeme olasılığını,

d: örnekleme hatasını ifade etmektedir.

d=0,10 örnekleme hatası için 19.584 kişiden oluşan evreni temsil eden örneklem büyüklüğü

$$n = \frac{19.584 (1,96)^2 \times 0,5 \times 0,5}{0,1^2 (19.584 - 1) + 1,96^2 \times 0,5 \times 0,5} = 96 \text{ kişi olarak hesaplanmıştır.}$$

Bu hesaplardan hareketle Türkiye’de faaliyet gösteren bağımsız denetçi unvanına sahip 108 kişiden kartopu örneklemişi ve online anket yoluyla veriler toplanmıştır. Bu

örneklem yönteminin kullanılmasındaki neden anakütle sayısının sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma için gerekli olan etik kurul izni ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Yayın Etik Kurulu'nun 26.12.2023 tarihli, 2023/30 sayılı toplantısında görüşülerek karara bağlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçek Sahla & Ardianto (2023 ile Utami & Purnamasari (2021) tarafından yapılan çalışmalardan uyarlanmıştır. Şekil 1'deki modelden de anlaşılacağı üzere çalışmada toplam üç değişken üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni bağımsız denetçilerin hile eğilim algısı iken bağımsız değişkeni ise hile beşgeni olarak bilinen baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarıdır. Araştırmada kullanılan etik değer ise çalışmanın moderatör (düzenleyici) değişkenini oluşturmaktadır.

5. Analiz

Katılımcılara yöneltilen ankette 4 demografik soru ve 35 yargı cümlesi olmak üzere toplam 39 soru bulunmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya katılanların demografik özelliklerini belirten sorular yer alırken; ikinci bölümde ise öncelikle katılımcıların hile eğilimi algısını ölçen 3 soru, daha sonra hile beşgeni boyutlarından olan "baskı" boyutunda 8 soru, fırsat boyutunda 4, haklı gösterme boyutunda 4, beceri boyutunda 6 ve kibir boyutunda ise 5 soru yer almaktadır. Bağımsız denetçilerin etik değerlerinin ölçümü ise 6 soru üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın moderatör değişkeninin ölçümü ise 6 soru üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan toplanılan veriler moderatör regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırmada kullanılan anket ise ekte sunulmuştur.

Anketlerden elde edilen verilerin güvenilirliğinin test edilmesinde Cronbach Alpha katsayısına bakılmıştır. Alfa katsayısının güvenilirlik açıklamaları aşağıdaki gibidir (Kalaycı, 2010: 405):

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ölçek güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Anket sorularına ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha katsayısının 0,693 olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen verilerin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

Araştırma modelinde otokorelasyon probleminin varlığının tespitinde Durbin-Watson değerine bakılmıştır. Bu değer 1,5-2,5 arasında olması modelde otokorelasyon problemi olmadığını göstermektedir. Modele ilişkin otokorelasyon test sonucunun 2.22 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç modelde otokorelasyon problemi olmadığını teyit etmektedir. Çoklu bağlantı sorununun tespitinde ise VIF değerinden faydalanılmıştır. VIF sonucuna göre tüm değerlerin 10'dan küçük olduğu gözlemlendiğinden, çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmamaktadır.

Araştırma verilerine ilişkin demografik özellikler ve tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 2. Demografik Özellikler

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Yaş		
18-27	22	20,4
28-37	50	46,3
38-47	27	25,0
48-57	9	8,3
Toplam	108	100
Cinsiyet		
Erkek	102	94,4
Kadın	6	5,6
Toplam	108	100
Pozisyon		
Sorumlu Ortak Baş Denetçi	6	5,6
Kıdemli Denetçi	18	16,7
Denetçi	78	72,2
Yardımcı Denetçi	6	5,6
Toplam	108	100
Tecrübe		
1 yıldan az	6	5,6
1-5 yıl arası	12	11,1
6-10 yıl arası	24	22,2
11-15 yıl arası	30	27,8
16 yıl ve üzeri	36	33,3
Toplam	108	100

Araştırmaya göre katılımcıların yaş değişkenine bakıldığında; katılımcıların %46.3'ünün yaş düzeylerinin 28-37 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmada en düşük yaş aralığı ise 48-57 yaşları arasında olup, tüm katılımcıların %8.3'üne karşılık gelmektedir. Cinsiyet açısından ise erkek katılımcıların %94.4 oranında bir çoğunluğa sahip olduğu belirlenmiştir. Bağımsız denetçilerin sahip

olduğu pozisyonlara bakıldığında %72.2'sinin denetçi, %16.7'sinin kıdemli denetçi olduğu, sorumlu ortak baş denetçi ve yardımcı denetçilerin ise ayrı ayrı tüm katılımcıların %5.6'lık bir çoğunluğa sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bağımsız denetçilerin tecrübe düzeyleri incelendiğinde %33.3'ünün 16 yıl ve üzeri, %27.8'inin 11-15 yıl arası, %22.2'sinin 6-10 yıl arası, %11.1'inin 1-5 yıl arası ve %5.6'sının 1 yıldan az bir tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
BA	108	3,64	,74	2,25	5,00
FI	108	3,87	,51	3,00	5,00
HG	108	3,31	,52	2,25	4,25
BE	108	2,19	,73	1,00	3,67
Kİ	108	2,41	,38	1,80	3,20
ED	108	2,76	,56	1,83	4,33
HEA	108	1,44	,44	1,00	2,33
BA*ED	108	10,11	3,20	6,75	17,33
FI*ED	108	10,67	2,32	7,22	15,89
HG*ED	108	9,17	2,17	4,58	13,00
BE*ED	108	6,28	3,11	1,83	15,89
Kİ*ED	108	6,70	1,82	3,67	11,27

Tablo 3'te hile beşgeninin boyutları olan baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir bileşenlerinin yanında bağımsız denetçilerin etik değerleri ve hile eğilim algılarına ilişkin istatistikler sunulmuştur. Belirtilen bu değişkenlerin istatistiki değerlerinin hesaplanması tüm değişkenlerinin ayrı ayrı ortalamaları alınarak belirlenmiştir. Buna göre BA değişkeninin minimum değerinin 2.25, maksimum değerinin 5.00 olduğu, FI değişkeninin minimum değerinin 3.00, maksimum değerinin 5.00 olduğu, HG değişkeninin minimum değerinin 2.25, maksimum değerinin ise 4.25 olduğu, BE değişkeninin minimum değerinin 1.00, maksimum değerinin ise 3.67 olduğu, Kİ değişkeninin minimum değerinin 1.80, maksimum değerinin 3.20 olduğu, ED değişkeninin minimum değerinin 1.83, maksimum değerinin 4.33 olduğu, HEA değişkeninin minimum değerinin 1.00 ve maksimum değerinin ise 2.33 olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada düzenleyici değişken olarak yer alan ED değişkeni ise hile beşgeninin boyutlarının çarpımından elde edilen BA*ED değişkeninin minimum değerinin 6.75, maksimum değerinin 17.33, FI*ED değişkeninin minimum değerinin 7.22, maksimum değerinin 15.89, HG*ED değişkeninin minimum değerinin 4.58, maksimum değerinin

13.00, BE*ED değişkeninin minimum değerinin 1.83, maksimum değerinin 15.89 ve KI*ED değişkeninin minimum değerinin 3.67, maksimum değerinin ise 11.27 olduğu hesaplanmıştır.

Tablo 4. Model Özetleri

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Std. Tahmin Hata	R ² Değişim
1	,417	,174	,134	,415	,174
2	,775	,601	,560	,296	,427

Araştırma iki model üzerinden gerçekleştirilmiştir. Birinci modelde bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir bileşenlerinin etkisi analiz edilmiştir. İkinci modelde ise bağımsız denetçilerin etik değerleri söz konusu bileşenlerle birlikte ele alınmıştır. Birinci modelde düzeltilmiş R² değerine göre bağımlı değişkenin (HEA) %13'lük kısmının bağımsız değişkenler (BA, FI, HG, BE ve KI) tarafından açıklandığını göstermektedir. İkinci modelde bağımsız denetçilerin etik değerlerinin birinci modele ilave edilmesiyle düzeltilmiş R² değerinin %56'ya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu sonuca göre etik değer düzenleyici değişkeninin modele anlamlı bir katkı sunduğu görülmektedir.

Tablo 5. ANOVA İstatistikleri

MODEL		Kareler Top.	df	Ortalama Kare	F	Anlamlılık
1	Regresyon	3,718	5	,744	4,306	,001
	Kalıntı	17,615	102	,173		
	Toplam	21,333	107			
2	Regresyon	12,830	10	1,283	14,634	<,001
	Kalıntı	8,504	97	,088		
	Toplam	21,333	107			

Araştırmada kurulan modelin anlamlılık düzeyinin tespitinde ANOVA analizi yapılmıştır. Birinci ve ikinci modelde anlamlılık değerlerinin 0,05'ten küçük olması kurulan modellerin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Hile Eğilimi Algısı ile Hile Beşgeni Arasında Etik Değerlerin Düzenleyici Etkisi

Model		Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	Anlamlılık
		B	Std. Hata	Beta		
1	Sabit	1,444	,040		36,122	<,001
	BA	-,051	,042	-,115	-1,210	,229
	FI	-,027	,043	-,061	-,626	,532
	HG	,109	,046	,245	2,360	,020**
	BE	,102	,042	,229	2,435	,017**
	Kİ	-,094	,047	-,210	-1,999	,048**
2	Sabit	1,441	,031		46,208	<,001
	BA	-,226	,050	-,507	-4,534	<,001*
	FI	-,120	,041	-,269	-2,964	,004*
	HG	,222	,044	,496	5,018	<,001*
	BE	-,017	,043	-,037	-,390	,697
	Kİ	,144	,053	,323	2,731	,008*
	BAX ED	,004	,066	,006	,053	,958
	FIXE D	,404	,069	,686	5,876	<,001*
	HGX ED	,259	,056	,518	4,602	<,001*
	BEX ED	,304	,046	,984	6,568	<,001*
	KİX ED	-,654	,082	-1,127	-7,966	<,001*

Not: * ve ** işaretleri sırasıyla %1 ve % 5 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Analiz sonuçlarına göre birinci modelde bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde BA ve FI değişkenlerinin anlamlılık düzeyleri 0.05'ten büyük, HG, BE ve Kİ değişkenlerinin ise anlamlılık düzeylerinin 0.05'ten küçük olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde hile beşgeninin bileşenleri olan baskı ve fırsat boyutlarının bir etkisi olmadığı; haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarının ise anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen bu etkinin yönüne bakıldığında haklı gösterme ve beceri boyutları hile eğilimi algısı üzerinde pozitif bir etkisi, kibir boyutunun ise negatif bir etkisi olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile bağımsız denetçiler uygunsuz davranışlar sergilemelerine rağmen hiçbir şey olmamış gibi bu olayları yürütmedeki başarısı ve uygunsuz davranışlar karşısında kendilerini haklı çıkarmaları gibi nedenlerle, bağımsız denetçilerin hileye başvurma eğilimlerinin arttığı söylenebilir. Fakat bağımsız denetçilerin kibirli olma durumlarının hile eğilimi algıları üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir. Başka bir ifade ile kibirli olmayan

bağımsız denetçilerin, kibirli olan bağımsız denetçilere göre daha fazla hile yapma eğilimine sahip olduğu söylenebilir.

Bağımsız denetçilerin etik değerlerinin hile eğilimi algısı üzerinde bir düzenleyici etkisinin bulunup bulunmadığı ikinci modelde test edilmiştir. Standardize değerler üzerinden hile beşgeni boyutlarının her birinin etik değer değişkeni ile çarpılması sonucunda elde edilen sonuçlara göre baskı boyutu hariç diğer tüm boyutların anlamlılık düzeyinin 0,05'ten küçük olması etik değer değişkeninin bir düzenleyici değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Model 1'de bulunan baskı boyutunun hile eğilimi üzerinde, etik değerlerin bir düzenleyici etkisi olmadığı görülmektedir. Başka bir ifade ile hileye başvurmada kişinin içinden veya dış çevresinden bir baskıya maruz kalması, denetçilerin etik değerlerini etkilemediğini ortaya koymaktadır.

Birinci modelde hile eğilimi üzerinde bir etkisi olmayan fırsat boyutunun, ikinci modelde etik değerlerle birlikte incelendiğinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bağımsız denetçilerin hileye başvurmada fırsat yakalamaları denetim firmasının iç kontrol sisteminin zayıflığından kaynaklandığı düşünülürse, bağımsız denetçiler ne kadar çok fırsat yakalarsa, o kadar çok hile yapma eğiliminde olacaktır. Bağımsız denetçilerin etik değerleri ise bu ilişkiyi güçlendirmektedir.

İkinci modelde hile eğilimi üzerinde bağımsız denetçilerin etik değerleri, “haklı gösterme” ve “beceri” boyutlarıyla pozitif etkileşimli iken “kibir” boyutu ile negatif etkileşimli olduğu gözlemlenmiştir. Hile beşgeninde “haklı gösterme” boyutuna örnek olarak “Bağımsız denetçinin müşteri işletmeden aldığı hediyenin, yapmış olduğu bir işin karşılığı olarak görülmesi” verilebilir. Buna göre bağımsız denetçilerin hile eğilim algıları arttıkça, “haklı gösterme” boyutuna yöneliminin de etik değerlerle etkileşimli olarak arttığı tespit edilmiştir. Hile beşgeninde “beceri” boyutuna “Bağımsız denetçi bilgisi, tecrübesi ve sahip olduğu pozisyonu(unvanı) kullanarak, hile karşısında endişelenmemesi ve kendini kontrol etmesi” örnek verilebilir. Buna göre bağımsız denetçilerin hile eğilim algıları arttıkça, “beceri” boyutuna yöneliminin de etik değerlerle etkileşimli olarak arttığı belirlenmiştir. Hile beşgeninde “kibir” boyutuna “Bağımsız denetçilerin denetim esnasında kendilerini işletme yönetiminden üstün görmeleri” örnek olarak verilebilir. Buna göre bağımsız denetçilerin hile eğilim algıları arttıkça, “kibir” boyutuna yöneliminin de etik değerlerle etkileşimli olarak azaldığı belirlenmiştir. Bu sonuç; kibirli bir denetçi, kendi uzmanlık alanında güçlü olduğunda daha fazla bilgi kaynağına erişim sağlayabilir. Bu sebeple bağımsız denetçinin etik değerleriyle etkileşimli olarak hileye başvurma ihtiyacının azalabileceği söylenebilir.

Sonuç

Çalışmada bağımsız denetçilerin hile eğilimi algısı üzerinde hile beşgeninin boyutları olan baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarının etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Türkiye’de faaliyet gösteren bağımsız denetçi unvanına sahip 108 kişiden kartopu örnekleme yöntemi ve online anket yoluyla veriler toplanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek Sahla & Ardianto (2023 ile Utami & Purnamasari (2021) tarafından yapılan çalışmalardan uyarlanmıştır.

Araştırma üç değişken üzerinden gerçekleşmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni bağımsız denetçilerin hile eğilim algısı iken bağımsız değişkeni ise hile beşgeni olarak bilinen baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarıdır. Araştırmada kullanılan etik değer ise çalışmanın moderatör değişkenini oluşturmaktadır. Ayrıca

araştırma iki model üzerinden kurgulanmış olup, birinci modelde bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde baskı, fırsat, haklı gösterme, beceri ve kibir bileşenlerinin etkisi analiz edilmiştir. İkinci modelde ise bağımsız denetçilerin “etik değerleri” söz konusu bileşenlerle birlikte etkileşimli olarak ele alınmıştır. Analizden elde edilen sonuçlara göre birinci modelde bağımsız denetçilerin hile eğilimi algıları üzerinde baskı ve fırsat boyutlarının bir etkisi olmadığı; haklı gösterme, beceri ve kibir boyutlarının ise anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Belirlenen bu etkinin yönüne bakıldığında haklı gösterme ve beceri boyutları hile eğilimi algısı üzerinde pozitif bir etki, kibir boyutu üzerinde ise negatif bir etki yaratmıştır. Başka bir ifade ile bağımsız denetçiler uygunsuz davranışlar sergilemelerine rağmen hiçbir şey olmamış gibi bu olayları yürütmedeki başarısı ve uygunsuz davranışlar karşısında kendilerini haklı çıkarmaları, bağımsız denetçilerin hileye başvurma eğilimlerini arttırmaktadır. Fakat bağımsız denetçilerin kibirli olma durumlarının hile eğilimi algıları üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Etik değerlerinin hile eğilimi algısı üzerinde düzenleyici bir etkisinin olup olmadığı ikinci modelde test edilmiştir. Bu sonuca göre baskı boyutu hariç diğer tüm boyutlarda hile eğilimi üzerinde etik değerlerin anlamlı bir etkileşimi olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar literatürle karşılaştırıldığında; Pradipta & Bernawati (2019) tarafından yapılan çalışmada baskı, fırsat ve haklı gösterme boyutlarının hile eğilimi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan elde edilen sonuç yalnızca haklı gösterme boyutu açısından Pradipta & Bernawati (2019)'nin çalışmasını desteklediği, diğer boyutların sonuçlarından ise farklılaştığı tespit edilmiştir. Said vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada ise hile eğilimi üzerinde fırsat ve haklı gösterme boyutlarının anlamlı bir etkisi olduğu, baskı boyutunun ise anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Bu açıdan çalışmadan elde edilen sonuç Said vd. (2017) tarafından baskı ve haklı gösterme boyutlarına ilişkin elde edilen sonucu desteklerken, fırsat boyutundan elde edilen sonucu ise desteklemediği tespit edilmiştir. Hernandez (2007) ve Dellaportas (2013) hile eğilimi üzerinde baskı boyutunun pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Elde edilen sonuçlar Hernandez (2007) ve Dellaportas (2013) tarafından ulaşılan sonuçları desteklememektedir. Haklı gösterme boyutuna ilişkin elde edilen sonuçlar ise Cleff (2013) ve Kula (2011) tarafından elde edilen sonuçları desteklemektedir. Astuti vd. (2019) tarafından beceri ve kibir boyutlarının hile eğilimi ile negatif bir ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Elde edilen sonuç kibir boyutunu desteklediği beceri boyutundan ise farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Bağımsız denetçiler üzerinde hile eğilimi ve etik değerler konularında çalışma yapacak olan araştırmacıların, hile beşgeni boyutu dışında kalan faktörlerin hile eğilimi ile ilişkisini incelemeleri literatüre katkı sağlayacaktır.

Referanslar

- Ademola, L. S., Ch-Ahmad, A. B., & Popoola, O. M. J. (2017). The forensic accountants' skills and ethics on fraud prevention in the Nigerian public sector, *Academic Journal of Economic Studies*, 3(4), 77-85.
- Ajekwe, C. C., & Ibiamke, A. (2017). Accounting frauds: A review of literature. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 22(04), 38-47.

- Al Momani, M. A., & Obeidat, M. I. (2013). The effect of auditors' ethics on their detection of creative accounting practices: A field study. *International Journal of Business and Management*, 8(13), 118-136.
- Ardelean, A. (2013). Auditors' ethics and their impact on public trust. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 92, 55-60.
- Astuti, S., Marita, M., & Heriningsih, S. (2019). Analysis factor triggers fraud and corporate governance on indications of fraudulent financial reporting using the pentagon fraud theory approach. *Eksis*, 14(1), 47-54.
- Cleff, T., Naderer, G. & Volkert, J., (2013). Motives behind white-collar crime: results of a quantitative and qualitative study in Germany. *Society and Business Review*, 8(2), 15-145.
- Dellaportas, S. (2013). Conversations with inmate accountants: Motivation, opportunity and the fraud triangle. *Accounting Forum*, 37(1), 29-39.
- DeZoort, F. T., & Harrison, P. D. (2018). Understanding auditors' sense of responsibility for detecting fraud within organizations. *Journal of Business Ethics*, 149, 857-874.
- Fakhroni, Z., & Setiawan, F. S. (2024). Ethical values and auditors fraud tendency perception: Testing of gone theory. *Proceeding International Conference on Accounting and Finance*, 2, 865-874.
- Fauziah, F. E., & Murharsito, M. (2019). The effect of money ethics on ethical attitudes with religiosity as the moderating variable. *Media Ekonomi dan Manajemen*, 34(1), 70- 84.
- Fernandhytia, F., & Muslichah, M. (2020). The effect of internal control, individual morality and ethical value on accounting fraud tendency. *Media Ekonomi Dan Manajemen*, 35(1), 112-127.
- Fitriyah, R. A., & Novita, S. (2021). Fraud Pentagon theory for detecting financial statement fraudulent. *JRAK*, 13(1), 20-25.
- Fuad, K., Lestari, A. B., & Handayani, R. T. (2020). Fraud pentagon as a measurement tool for detecting financial statements fraud. In 17th International Symposium on Management (INSYMA 2020). *Atlantis Press*, 85-88
- Hassink, H., Meuwissen, R., & Bollen, L. (2010). Fraud detection, redress and reporting by auditors. *Managerial Auditing Journal*, 25(9), 861-881.
- Hernandez, J. R., & Groot, T. (2007). Corporate fraud: Preventive controls which lower fraud risk. Research Memorandum ARCA, *Research Center in Accounting*, Amsterdam University, Amsterdam.
- Hidajat, S. (2024). Accounting students' perceptions regarding accounting fraudulent actions. *Public Management and Accounting Review*, 5(1), 61-75.
- Horwath, C. (2011). Accounting Standard Update. Available at <http://crowehorwath.net/id/>.
- Jaffar, N., Haron, H., Iskandar, T. M., & Salleh, A. (2011). Fraud risk assessment and detection of fraud: the moderating effect of personality. *International Journal of Business and Management*, 6(7), 40-50
- Kalaycı Ş. (2010), SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri, *Asil Yayın Dağıtım*, 5. Baskı, Ankara.
- Kamu Gözetimi Kurumu (KGK),
[https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/8027/Tablo-2--Kurul-Tarafından-Yetkilendirilen-Denetçiler-\(29-02-2024tarihi-itibarıyla\)](https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/8027/Tablo-2--Kurul-Tarafından-Yetkilendirilen-Denetçiler-(29-02-2024tarihi-itibarıyla))

- Kassem, R., & Turksen, U. (2021). Role of public auditors in fraud detection: A critical review. contemporary issues in public sector. *Accounting and Auditing*, 105, 33-56.
- Kawisana, P. G. W. P., & Yudiastra, P. P. (2022). The effect of compensation on the relationship between professional skepticism, ethics, personality type, auditor's experience and fraud detection. *International Journal of Multidisciplinary Research and Publications (IJMRAP)*, 5(1), 1-3.
- Kesuma, A. P., & Fachruzzaman, F. (2024). Analysis of internal control and fraud prevention efforts in public sector accounting. *Jurnal Ilmiah Ekonomi dan Bisnis*, 12(1), 1361-1368.
- Kula, V., Yılmaz, C., Kaynar, B., & Kaymaz, A. R. (2011). Managerial assessment of employee fraud risk factors relating to misstatements arising from misappropriation of assets: A survey of ISE companies. *International Journal of Business and Social Science*, 2(23), 171-180.
- Lou, Y. I., & Wang, M. L. (2009). Fraud risk factor of the fraud triangle assessing the likelihood of fraudulent financial reporting. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 7(2), 61-78
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.
- Nwanyanwu, L. A. (2018). Accountants' ethics and fraud control in Nigeria: the emergence of a fraud control model. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(1), 130-150
- Okpanti, C. N., & Putra, W. M. (2016). The influence of auditor's experience, ethic of profession and personality toward auditor's professional skepticism and auditor's capability on fraud detection. <http://repository.umy.ac.id/bitstream/handle/123456789/8234/naskah%20publikasi.pdf?sequence=1>
- Pehlivan, A., & Koç, T. (2020). Muhasebe meslek mensuplarının etik yaklaşımları ile hileye yönelme eğilimleri arasındaki ilişkiye yönelik bir araştırma: Ankara örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1067-1088. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.777761>
- Pradipta, A., & Bernawati, Y. (2019). The influence of pressure, opportunity, rationalization and ethical value on the accounting fraud tendency. *Sustainable Business Accounting and Management Review*, 1(2), 63-71.
- Ramos Montesdeoca M, Sánchez Medina AJ & Blázquez Santana F. (2019). Research topics in accounting fraud in the 21st century: A state of the art. *Sustainability*. 11,1570, 1-31 <https://doi.org/10.3390/su11061570>
- Sahla, W. A., & Ardianto, A. (2023). Ethical values and auditors fraud tendency perception: testing of fraud pentagon theory. *Journal of Financial Crime*, 30(4), 966-982.
- Said, J., Alam, M., Ramli, M., & Rafidi, M. (2017). Integrating ethical values into fraud triangle theory in assessing employee fraud: Evidence from the Malaysian banking industry. *Journal of International Studies*, 10(2), 170-184.
- Samagaio, A., & Felício, T. (2022). The influence of the auditor's personality in audit quality. *Journal of Business Research*, 141, 794-807.
- Shina, O. O., John-Akamelu, C. R., & Super, S. O. (2024). Fraud pentagon model and discretionary accruals in Deposit Money Banks in Nigeria. *Journal of Global Accounting*, 10(1), 95-118.

- Supriadi, I. (2024). The audit revolution: Integrating artificial intelligence in detecting accounting fraud. *Akuntansi dan Teknologi Informasi*, 17(1), 48-61.
- Toegel, G., & Barsoux, J. L. (2012). How to become a better leader. *MIT Sloan Management Review*, 53(3), 51-60.
- Utami, D.P.W. & Purnamasari, D.I. (2021). The impact of ethics and fraud pentagon theory on academic fraud behavior. *Journal of Business and Information Systems* 3(1), 49-59.
- Wahidahwati, W., & Asyik, N. F. (2022). Determinants of auditors ability in fraud detection. *Cogent Business & Management*, 9(1), 1-20

EK 1: Katılımcılara Yöneltilen Anket

	Kesimlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesimlikle Katılıyorum
1. Birinin çalışma süresini kötüye kullanmasının doğal olduğunu düşünüyorum					
2. Bana göre finansal raporlamada bir muhasebecinin fiili durumu açıklamasa bile müşterinin isteklerini yerine getirmesi mantıklıdır.					
3. Muhasebecilerin uygunsuz finansal raporlama konusunda müşterilere yardımcı olmasının uygun olduğunu düşünüyorum					
4. Denetçilik stresli bir iştir					
5. Denetçiler genellikle çok sayıda işle karşı karşıyadır ve bunların aynı anda tamamlanması gerekir					
6. Denetçiler sürekli baskıya maruz kalıyor ve bunalıma giriyor					
7. Denetçi, denetim firması tarafından sağlanan temel performans göstergeleriyle (örn. hedefler ve iş yükü) yüzleşir					
8. Ailemi maddi olarak desteklemekten tamamen ben sorumluyum					
9. Yeterli finansal durumum olmadığında aylık borçlarımı ödeyememe zorunda kalıyorum					
10. Aile giderlerim çok fazla, bazı durumlarda bunu karşılayamıyorum					
11. Denetçiler, meslektaşları arasındaki rekabet nedeniyle sıklıkla baskı altındadır					
12. Bir YMM Firmasında denetçi bağımsızlığına ilişkin konuları düzenleyen bir politika bulunmalıdır					
13. Denetim firması her göreve uygun personeli atar					
14. Denetim firması, iş ve görev raporlarının incelenmesine yönelik prosedürler sağlamalıdır					
15. Bana verilen sorumluluk miktarına göre eksik ücret aldığımı düşünüyorum					
16. İşimi yapma özgürlüğünün sağlanması gerektiğine inanıyorum					
17. Müşterilerden gelen hediyelerin, verdiğim iyi hizmetin bir işareti olduğuna inanıyorum					
18. Müşterilere yardımcı olmak için bazen politika ve prosedürlere ilişkin bazı takdir yetkisine tolerans gösterilmelidir.					
19. Hile yaparken kendini kontrol edebilen biri doğaldır					
20. Kopya çekmenin doğal olduğu durumlarda korkmayan veya endişelenmeyen biri doğaldır					

21. Dolandırıcılık yapmak için bir strateji hazırlamanın gerekli olduğunu kabul ediyorum					
22. Hile yaptığım düşünülürse tartışabilirim					
23. Yaratıcı muhasebe yöntemlerini anlayabiliyorum					
24. Çevrem hile yapma konusunda bana yardımcı olmasını sağlayabilirim					
25. Kişi hile yaptıktan sonra kendini daha güvende hissedebilmektedir					
26. Denetçi, denetim sırasında kopya çekmenin havalı ve gurur duyulacak bir şey olduğunu düşünebilir.					
27. Denetçi, denetim incelemesi sırasında kendi pozisyonunun üstün olduğunu düşünebilir.					
28. Müşteri personelinin denetçilere aşırı saygısı vardır					
29. Müşteri personeli denetçinin varlığından korkmaktadır.					
30. Etik ilkelerimden genellikle taviz vermem					
31. Muhasebecilerin uygunsuz mali raporlama yapmasının doğal olduğunu düşünüyorum					
32. Doğru olan ile lehime olan arasında bir seçim yapılması gerektiğinde, doğru olanı seçeceğim					
33. Etik eylemlerim, içinde bulunduğum duruma bağlıdır					
34. Etik hususlar kişiden kişiye değiştiği için kendi etik standartlarımı oluşturmama izin verilmelidir					
35. Kuruluşlar arasındaki etik kurallar standartlaştırılmaz çünkü her bireyin doğru ve yanlışta farklı bir bakış açısı vardır					